

**“KOLIKO ZNAMO, ODNOSNO NE ZNAMO O BOLONJSKOJ
DEKLARACIJI”**

**WHAT WE KNOW OR DO NOT KNOW ABOUT BOLOGNA
DECLARATION**

**Almaida Gigović, dipl. inž.
Dr. Aida Mahmutović, dipl. inž.
Mr. Hasan Avdušinović, dipl. inž.
Univerzitet u Zenici
Fakultet za metalurgiju i materijale
Travnička cesta 1, 72000 Zenica**

Ključne riječi: Bolonjska deklaracija, reforma, Dodatak diplomu, kreditni sistem-ECTS, evaluacija, mobilnost

REZIME

19. juna 1999. godine u Bolonji 29 ministara obrazovanja u ime svojih zemalja potpisali su dokument pod nazivom „Bolonjska deklaracija“. Deklaracija predstavlja prelomnu tačku u razvoju Evropskog visokog obrazovanja i logičan je nastavak Lisabonske konvencije i Sorbonske deklaracije. Bolonjska deklaracija, zajedno sa predhodne dvije, predstavlja pokušaj Evropskih ministara obrazovanja da nađu zajednički odgovor na slične probleme koji se javljaju u visokom obrazovanju u Evropi. Glavni cilj Bolonjskog procesa je da se do 2010 godine na prostoru Evrope uspostavi “European Higher Education Area” gdje bi se nastavnicima i studentima omogućila potpuna mobilnost, a samim tim razmjena znanja i iskustva sa ciljem postizanja što kvalitetnijih stručnjaka u različitim oblastima nauke. Trenutno ovaj proces je odgovor na proces globalizacije u svijetu u toku posljednjih dvadesetak godina. U septembru 2003. godine BiH je formalno pristupila Bolonjskom procesu. Trenutno na svim univerzitetima u BiH se prave prvi koraci ka provođenju reformi u okviru visokoškolskog obrazovanja. Danas je aktuelno pitanje “Koliko mi znamo o ovom procesu i o njegovim prednostima odnosno nedostacima”. Cilj ovog rada je predstaviti osnovne informacije o Bolonjskom procesu, kako će se reforme odraziti na nastavno osoblje i studente, kao i koji nivo implementacije je dostignut u našoj zemlji.

Key words: Bologna Declaration, reform, Diploma Supplement, ECTS, evaluation, mobility

ABSTRACT

Twenty nine ministries of education from Europe 19th of June 1999 signed a paper known as „Bologna Declaration“. This document presents one step for development a new area of high education in Europe and is a logical continuum of Lisbon Convention and Sorbonne Declaration. Bologna Declaration, together with two previous ones, is trying of European Ministries of education to find together solution for similar problems in area of high education in Europe. Main target of this document is to establish a „European High Education Area“ till 2010 with full mobility of students and staff with better cooperation in field of teaching, research work, etc. Actually this process is answer on globalization processes in the world during last two decades. In September of 2003 B&H

formally signed Bologna Declaration. At this moment within all universities in B&H reorganization and reforms according to Bologna Declaration are going on. Important question is actually „How much we know about this process and about advantages and disadvantages of it”. In this paper we will present and explain new information about it.

1. UVOD

Danas u Bosni i Hercegovini kao i cijeloj Evropi mnogo se govori o reformi visokog obrazovanja kao potrebi koja prati savremeni razvoj, ukidanje granica i globalizaciju. Pod pojmom reforme visokog obrazovanja konstantno se susreće fraza «Bolonjski proces» i njegova provedba. Ta fraza je toliko poznata, a s druge strane je nepoznato ono što se pod njom podrazumijeva. Većina anketa provedena među onima na koje se Bolonjski proces odnosi daju rezultate koji nisu u potpunosti zadovoljavajući što se tiče poznavanja samih načela procesa reforme. Prema rezultatima ankete koja je sprovedena u oktobru 2004. godine na 6 univerziteta u BiH, na uzorku od 2265 studenata, 41,41 % studenata je u potpunosti upoznato sa Bolonjskim procesom, 38,01% zna samo osnovne principe i težnje, 15,94% je čulo za proces ali ne zna o čemu se radi dok 4,64% nije čulo za proces. [1] U ovom radu žele se dati osnovne informacije o samom Bolonjskom procesu, odnosno veliki broj informacija vezanih za ovaj proces sjediniti na jednom mjestu i prikazati na što jednostavniji način.

2. HRONOLOGIJA BOLONJSKOG PROCESA

Bolonjski proces može se posmatrati kao proizvod i nastavak serije Evropskih konferencija i odluka sa ciljem uspostavljanja “European Higher Education Area” EHEA-Evropskog područja visokog obrazovanja do 2010 godine. Za šest Evropskih konferencija može se reći da predstavljaju temelj Bolonjskog procesa a to su: Lisabonska (11.04.1997.), Sorbonska (25.05.1998.), Bolonjska (19.06.1999.), Praška (19.05.2001.), Berlinska (18.-19.09.2003.) i Bergenska (19-20. 05.2005. godine). Predpostavke Bolonjskog procesa potiče od Sorbonske deklaracije o »Harmonizaciji strukture Evropskog sistema visokoškolskog obrazovanja». Osnovna tri principa ove deklaracije su: omogućavanje mobilnosti studenata i profesora u Evropskom području kao i njihova integracija na tržište rada, poboljšanje međunarodne transparentnosti kurseva i prepoznavanje kvalifikacija i ohrabivanje povratku studiranja ili njihovom nastavku na istoj ili drugoj instituciji. Godinu dana kasnije inspirisana Sorbonskom deklaracijom potpisana je i Bolonjska deklaracija koja podrazumijeva: omogućavanje prepoznatljivosti i usporedivost kvalifikacija, implementacija sistema obrazovanja na dva nivoa dodiplomski i postdiplomski, uspostavljanje jedinstvenog kreditnog sistema (ECTS), omogućiti mobilnost studenata i nastavnika, promocija saradnje u cilju osiguravanja kvaliteta, unapređenje potrebe evropske dimenzije u visokom školstvu (razvoj nastavnih programa, međuinstitucionalna suradnja...). Bolonjsku deklaraciju potpisalo je 29 ministara obrazovanja a danas u implementaciji Bolonjskog procesa učestvuju 45 zemalja članica, slika 1.

Nešto kasnije u Pragu je više pažnje posvećeno tzv. lifelong learning, kao i uključivanju visokoškolskih institucija i studenata u svojstvu aktivnih partnera. Za BiH najvažnija je konferencija koja je održana u Berlinu, kada je BiH postala potpisnica Bolonjske deklaracije. Na ovoj konferenciji definisani su i prioriteti koji se trebaju realizovati do 2005. godine kao što su: početak implementacije obrazovanja na dva nivoa dodiplomski i postdiplomski, dodijela Diploma Supplement besplatno na jednom od aktuelnih evropskih jezika, uspostavljanje nacionalnog sistema osiguranja kvaliteta. [2]

Slika 1. Zemlje članice bolonjskog procesa. [4]

3. BOLONJSKA DEKLARACIJA I BOLONJSKI PROCES

Zahvaljujući izvanrednim dostignućima posljednjih godina svjedoci smo intenzivnog razvoja Evrope. Danas se pokazuje potreba kod većeg broja ljudi iz političkog, akademskog svijeta i javnog života za uspostavljanjem jedne kompletnije i dalekosežnije Evrope koja bi se temeljila na izgradnji i jačanju intelektualne, kulturne, društvene i naučno-tehnološke dimenzije. Na osnovu ovog stanovišta ministri 29 zemalja su u junu 1999. godine u Bolonji potpisali deklaraciju kojom pred sebe postavljaju slijedeće ciljeve koji su od primarne važnosti za uspostavu jedinstvenog evropskog prostora visokog obrazovanja i njegovu promociju u svijetu:

- Priznavanje studija i zvanja;
- Prihvatanje dvostepene strukture studija;
- Uvođenje bodovnog sistema-ECTS;
- Osiguranje kvaliteta i
- Mobilnost studenata i nastavnika

3.1. Priznavanje studija i zvanja

Prema Bolonjskom procesu postoje dvije osnovne vrste priznavanja studija: *akademsko* koje stupa na snagu kad student želi da studira na drugoj visokoškolskoj ustanovi i *stručno* koje omogućava diplomiranom studentu da svoje zvanje upotrijebi na tržištu rada. Akademsko zvanje odnosi se na priznavanje programa, zvanja ili diplome jedne visokoškolske ustanove od strane druge i to se obično koristi u svrhu nastavka studija na novoj ustanovi. Postoje tri osnovna nivoa akademskog priznavanja:

- Priznavanje kvalifikacija što uključuje predhodno obrazovanje i profesionalno iskustvo u cilju upisa na univerzitet. Instrumenti su Evropska konvencija o ekvivalentnosti diploma (Pariz, 1953), Konvencija o priznavanju evropskih visokoobrazovnih kvalifikacija (Lisabon, 1997)

- Priznavanje kratkoročnih studijskih programa što omogućava mobilnost studenata. Osnovni instrument je ECTS (European Credit Transfer System)
- Priznavanje zvanja. Instrument je Diploma Supplement/Dodatak diplomi.

Profesionalno priznavanje odnosi se na priznavanje pojedinih profesija i ovaj postupak je već ozakonjen u zemljama EU. Priznavanje može biti *De facto* priznavanje profesije čije međusobno priznavanje još nije regulisano i *De jure* priznavanje zvanja koje je regulisano među pojedinim zemljama i daje pravo na zaposlenje u svojoj struci u drugoj zemlji. Kod kategorisanja različitih nivoa akademskih priznavanja navedeno je više instrumenata koji omogućavaju izvođenje procesa priznavanja. Jedan od instrumenata koji se koristi kod priznavanja zvanja je Dodatak diplomi. To je dokument koji se izdaje studentu zajedno sa diplomom o završenom studiju. Cilj ovog dokumenta je da poveća međunarodnu «transparentnost» i olakša proceduru priznavanja programa i samog zvanja. Dokument sadrži opis prirode studija, nivoa, sadržaja i statusa studijskog programa pojedinca na kojeg se odnosi, a ne sadrži nikave slobodne procjene, elemente poređenja, niti sugestije. Izdaju ga nacionalne institucije u skladu sa obrascem koji su zajedno osmislili i u opticaj na 11 jezika pustili Savjet Evrope (Evropska komisija) i UNESCO. Dodatak diplomi se sastoji od osam dijelova (informacije o vlasniku kvalifikacije, informacije o kvalifikaciji, informacije o stepenu kvalifikacije, informacije o sadržaju i postignutim rezultatima, informacije o ulogama kvalifikacije, dodatne informacije, certifikacija, informacije o nacionalnom visokoobrazovnom sistemu). Svi dijelovi moraju biti ispunjeni a za one koji nisu mora postojati popratno objašnjenje. Prednost koju donosi ovaj dokument je lakši pristup berzi zapošljavanja i rada, šira mogućnost nastavka studija, precizan opis stečenog zvanja i vještina i mogućnost procjene postignutih rezultata.

3.2. Prihvatanje dvostepene strukture studija

Reforma visokoškolskog obrazovanja se takođe zasniva i na formiranju dvostepene strukture studija koja bi podrazumijevala Bachelor zvanje i Master zvanje, tj. zvanje nakon dodiplomskog i zvanje nakon postdiplomskog studija. Prihvatanje ovih naziva je posljedica toga što u Evropi vlada velika šarolikost u nazivima odnosno vremenskim trajanjima pojedinih studija. Pa prema tome opće prihvaćeno je da Bachelor zvanje odgovara prvom ciklusu obrazovanja i odnosi se na proširivanje osnovne baze znanja iz određene oblasti studiranja. Master zvanje se odnosi na drugi ciklus i dodjeljuje se studentima koji su pokazali znanje koje se nadovezuje na ono iz prvog ciklusa, pri čemu ga značajno proširuje. Takođe ova reforma daje i mogućnost postizanja tzv. zajedničkog zvanja (Joint Degrees) koje se postiže obrazovanjem na dvije ili više ustanova. To znači da student jedan dio programa studira na jednoj ustanovi, a drugi na drugoj ili trećoj, pri čemu im se taj period kao i položeni ispiti automatski priznaju na partnerskim institucijama. Nastavno osoblje predaje i na drugim ustanovama, zajednički planiraju nastavni plan i program i učestvuju u prijemu i ocjenjivanju studenata.

3.3. Uvođenje bodovnog sistema-ECTS

ECTS sistem je uveden u okviru ERASMUS/SOCRATES programa između 1988 i 1995. godine. Osmišljen je kao pomoćno sredstvo za priznavanje kurseva studentima koji su bili uključeni u program a koje su odslušali na drugom univerzitetu. Sa pojavom Bolonjskog procesa ECTS prerasta u jedan od osnovnih instrumenata koji nacionalnim sistemima omogućava efikasniju mobilnost studenata i profesora. ECTS je sistem bodova koji se dodjeljuju pojedinim kursevima/predmetima i koji omogućava: prepoznatljivost i poređenje programa i sadržaja, prenos i akumulaciju bodova, veći izbor za studenta, širu

međuniverzitetsku suradnju. Bodovi imaju numeričku vrijednost između 1 i 60 i oni se dodjeljuju kursevima/predmetima kako bi se prikazala opterećenost studenta u toku savladavanja određenog gradiva. Na ovaj način boduju se i ostale aktivnosti studenta kao što su predavanja, seminari, praktični rad, konsultacije i druge aktivnosti vezane za studij. Prilikom dodjeljivanja bodova treba voditi računa da broj bodova za jednu akademsku godinu iznosi 60 odnosno za jedan semestar 30 i da student ne treba da radi više od osam sati dnevno tj. četrdeset sati sedmično.

3.4. Osiguranje kvaliteta

Jedan od osnovnih ciljeva djelovanja svih visokoškolskih ustanova je i postići što bolji kvalitet rada. Zato cilj Bolonjskog procesa i jeste unaprijediti evropsku suradnju u osiguravanju kvaliteta u cilju razvijanja usporedivih kriterija i metodologija, kroz definisanje i praćenje kvaliteta u oblasti visokog obrazovanja. Danas postoji nekoliko teoretskih objašnjenja šta to ustvari predstavlja pojam «kvalitet». Jedan koncept je i posmatranje kvaliteta u smislu unapređenja ili poboljšanja koji insistira na konstantnom radu u cilju kontinuiranog poboljšanja. Kvalitet se posmatra sa aspekta unaprijed postavljenih kriterijuma koje treba realizovati tj. postići. Kao odgovor na potrebe definisanja kriterijuma i procjene stanja osnovana je Evropska mreža za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju (ENQA). Od 1999. godine, ENQA prikuplja informacije o provjerenim praktičnim iskustvima, kao i najnovijim pristupima u sferi procjene i osiguravanja kvaliteta. U kontekstu osiguranja kvaliteta, evaluacija zajedno sa akreditacijom predstavlja instrumente kontrole standarda kvaliteta. Akreditacija je dodjeljivanje statusa koji, na osnovu revizije u odnosu na unaprijed definisane standarde, daje dozvolu, priznanje a ponekad i licencu za rad nekom programu ili ustanovi. Time se potvrđuje da ta ustanova ili program ispunjavaju uslove predviđene standardom. Proces evaluacije se vodi prema ocjenjivanju ili davanju preporuka što se tiče kvaliteta. Evaluacija može biti interna (samoevaluacija) i eksterna (koju izvodi jedan ekspert ili tim). Interna evaluacija ima tri cilja: da podnese sažet ali sveobuhvatan izvještaj o tome kako institucija vidi kvalitetu upravljanja i strateškog planiranja, da analizira rad institucija i predloži poseban plan akcije, da obezbjedi okvir za ocjenjivanje od strane timova za evaluaciju. Izvještaj samoevaluacije je najbolji način da institucija da informaciju o sebi pri čemu on ne treba da bude samo opisan nego da bude i evaluativan. Pri eksternoj evaluaciji tim revizora obilazi određenu ustanovu i vrši reviziju kvaliteta akademskih studija i nastave. Zadatak tima je da obavi razgovore sa studentima i predavačima i da napravi konačni izvještaj o datoj instituciji. U toku revizije procjenjuje se aktuelna situacija sa stanovišta stepena realizacije prihvaćenih standarda. Parametri koji se evaluiraju su : broj upisanih i ispisanih studenata, prolaznost studenata, osposobljenost nastavnog kadra, prosječno trajanje studija, međunarodna suradnja, materijalni i finansijski resursi. Takođe, evaluacija može biti institucionalna koja se odnosi na upravljanje institucijom i menadžment kao i programska koja se odnosi na studijski program u okviru kojeg se stiče akademski stepen.

3.5. Mobilnost studenata i nastavnika

Mobilnost studenata predstavlja osnovu Bolonjskog procesa i to je princip o kojem ne postoji neslaganje među članicama. Bolonjski proces treba da olakša prelazak studenata i profesora sa jednog univerziteta na drugi. Mobilnost podrazumijeva slobodu da student sam izabere univerzitet gdje će studirati odnosno da ima mogućnost prelaska sa jednog univerziteta na drugi. Cilj mobilnosti je postizanje internacionalizacije, razmjene iskustava, upoznavanje novih kultura i naroda a ujedno i povratak na matičnu ustanovu i prenos i implementaciju stečenih znanja. Svi ovi razlozi se odnose kako na studente tako i na nastavnički kadar.

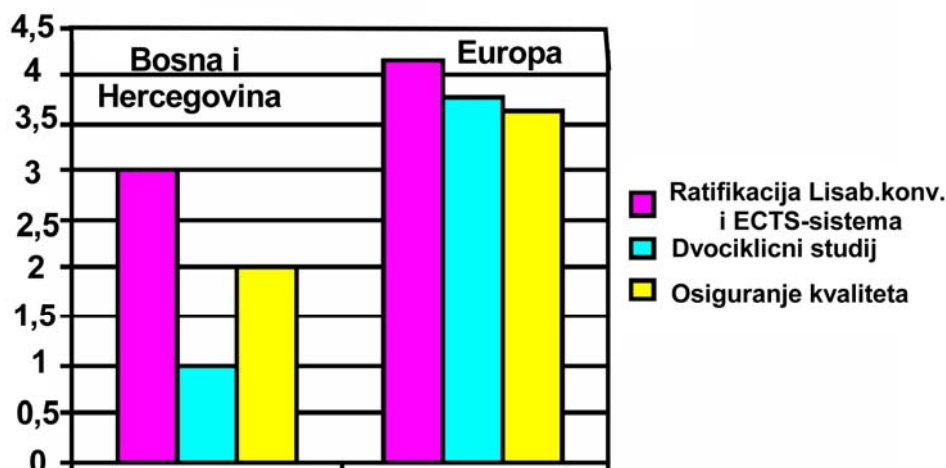
Mobilnost studenata je proces koji će na početku podrazumijevati razmjenu studenata na osnovu bilateralnih sporazuma na nivou univerziteta a sa zaživljavanjem Bolonjskog procesa ta mobilnost će postići šire granice. Danas postoje različiti programi finansirani namjenski da omoguće razmjenu studenata i profesora kao što su: Socrates, Leonardo da Vinci, Youth, Marie Curie i dr. [1,2]

4. BOSNA I HERCEGOVINA U ODNOSU NA BOLONJSKI PROCES

U BiH ima osam univerziteta/sveučilišta (Zenica, Banja Luka, Sarajevo, Istočno Sarajevo, Bihać, Tuzla i dva u Mostaru) koji su većim dijelom prepušteni sami sebi u toku reforme visokog obrazovanja. Danas, visoko obrazovanje u BiH se susreće sa različitim problemima kao što su: slaba komunikacija između studenata i profesora, slaba materijalna situacija, nedostatak prostora kao i opreme, slaba opremljenost biblioteka, zastarjeli planovi i programi. Budući da prema Bolonjskom procesu univerziteti i studenti trebaju biti aktivni partneri vladi u reformi visokog obrazovanja a pošto situacija na univerzitetima nije nimalo zavidna, put ka boljem obrazovanju će biti jako težak. U jesen 2003. godine, sedam univerziteta u BiH pozvali su Evropsku asocijaciju univerziteta (EUA) da obavi institucionalnu ocjenu svakog univerziteta. Ovo predstavlja prvu fazu projekta koji podržava Evropska komisija i Vijeće Evrope pod nazivom «Modernizacija rukovodnih i upravljačkih kapaciteta univerziteta u BiH». Svrha ocjene je da se uz pomoć evropskih kolega pomogne univerzitetima da uoče napredak koji je već ostvaren u reformi rukovodnih i upravljačkih struktura i sistema, da se odrede koraci koje treba poduzeti i da se doprinese razvoju strategije i politike rada i da se omogući integracija BiH univerziteta u Evropsko područje visokog obrazovanja. Neki od zaključaka koje su iznijeli članovi tima u vezi stanja na univerzitetima u BiH su slijedeći:

- Visoko obrazovanje u BiH još nije definisano zakonom što negativno utiče na reformu visokog obrazovanja;
- Na univerzitetima postoji malo koordinacije u smislu Bolonjskog procesa, nivo svijesti o pitanjima vezanim za Bolonjski proces nije visok i potrebno je više strukturiranih informacija;
- U ovom trenutku univerziteti ne priznaju aktivnu ulogu studenata i ne postoji odgovarajuća mjera zaštite interesa studenata;
- Planovi i programi su pretrpani i u većini slučajeva zasnovani na ex cathedra i učenju napamet;
- Jako je loše stanje po pitanju ljudskih resursa jer je veliki broj nastavnog osoblja pred penziju;
- Mala ulaganja u istraživački rad što se odražava i na mali broj magistara, odnosno doktora nauka. [3]

Na Ministarskoj konferenciji održanoj u Bergenu 19-20. maja 2005. godine predstavljeni su rezultati ocjene implementacije Bolonjskog procesa za sve zemlje učesnice. Zaključak je da država BiH nije obezbjedila zakonski okvir za implementaciju Bolonjskog procesa tj. nije usvojila Okvirni zakon o visokom obrazovanju pa zbog toga univerziteti sami počinju da uvode Bolonja pravila bez zakonske potpore ili vrše pritisak na kantonalnu zakonodavnu vlast da promjene kantonalne zakone o visokom obrazovanju. Ocjena ukupne implementacije Bolonja procesa u BiH u odnosu na opće stanje u Evropi nije zadovoljavajuća s tim što najniža ocjena se dobila za: nivo učešća studenata u osiguranju kvaliteta, stepen implementacije dvocikličnog sistema, nivo upisa studenata u dvociklični sistem i stepen implementacije Dodatka diplomi. Najvišu ocjenu BiH dobila je za ratifikaciju Lisabonske Konvencije i implementaciju ECTS sistema, slika 2. [4]

Slika 2. Ocjena stepena implementacije bolonjskog procesa u BiH u odnosu na Evropu. [4]

5. ZAKLJUČAK

Potpisivanjem Bolonjske deklaracije u septembru 2003. godine Bosna i Hercegovina postaje jedna od brojnih članica Evrope koje imaju za cilj da se do 2010. godine na prostoru Evrope uspostavi "European Higher Education Area". Ovim pristupom BiH je prihvatila i sve obaveze i reforme koje ova deklaracija nosi. Bolonjski proces studentima i nastavnicima u Bosni i Hercegovini treba pružiti identično obrazovanje kao i svim drugim u Evropi. Međutim da bi smo izvršili zadatke koji su postavljeni pred nas, studenti i nastavnici i vladajuća struktura moraju raditi zajedno u cilju približavanja ostalim Evropskim zemljama i uspostavljanja transparentnijeg i obostrano priznatog sistema visokog obrazovanja.

6. REFERENCE

- [1] Kovačević D., Petrović M.: Studiranje u Evropi 2, Akademski centar Banjaluka i STUDENTSKI DANI Mostar, Banja Luka/Mostar, 2004
- [2] www.eurydice.org, Focus on the Structure of Higher Education in Europe 2004/05
- [3] Council of Europe, European Commission, EUA institutional evaluations of seven Universities of Bosnia and Herzegovina Cross cutting summary report, European University Association
- [4] Tanović L.: Gdje je BiH u Bolonja procesu?, Seminar: Integracija BiH u EHEA, Sarajevo, 6-10 juni 2005.

